

FAKTA

Skog

Sammanfattar aktuell forskning • Nr 15 1999

Olle Pettersson

Uthålligt bruk av naturen

- Begreppet hållbar utveckling har nu slagit rot inom stora delar av naturbrukssektorn – från ideella föreningar till storföretag, kooperation och forskning.
- Vid allt brukande av naturen i form av odling, djurhållning eller skogsbruk, kan man ställa frågor om verksamhetens uthållighet på kortare eller längre sikt.
- Exempelen i detta Fakta visar hur begreppet fungerar som sammanfattande politiskt slagord, men också hur det kan definieras i konkreta sammanhang där det används, t.ex. i form av nyckeltal.
- Olika synsätt kring uthållig utveckling kan bero på frånvaron av en tydlig definition, men också på olika värderingar av vilka problem som är viktigast.
- Diskussionen om den hållbara, eller uthålliga, utvecklingen blir meningsfull först om man är medveten om begreppets skiftande karaktär.

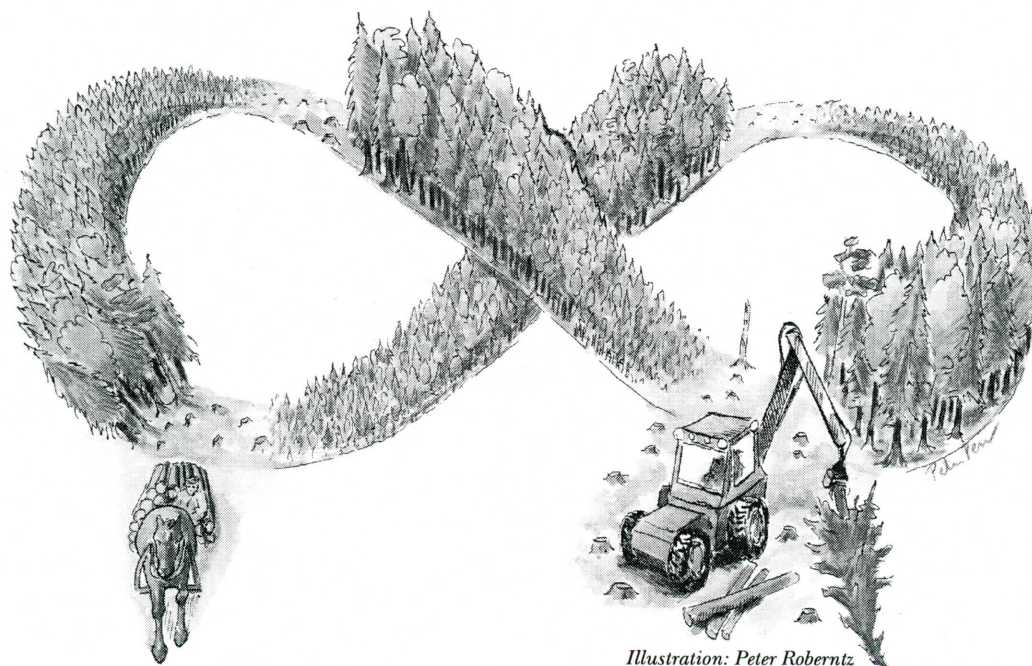

Illustration: Peter Roberntz

Begreppet hållbar utveckling brukar härledas till den så kallade Brundtlandrapporten från FN:s Världskommission för miljö och utveckling 1987. Där definieras det som *en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov.*

Alltsedan dess har det blivit ett ofta använt slagord i miljöpolitiska sammanhang. Regeringen, storföretag, universitet och ideella organisationer, alla talar om hållbar utveckling. Men ofta visar det sig att olika aktörer inte menar samma sak när de talar om hållbar utveckling. Exemplet i detta Fakta visar hur begreppet fungerar som sammanfattande politiskt slagord och hur det kan definieras i konkreta sammanhang där det används.

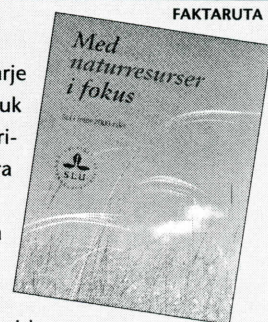
Idén om hållbar utveckling bygger på antagandet att det finns två grundläggande orsaker till miljö- och resursproblemen; dels bristen på utveckling i tredje världen, dels slöseriet med resurser i den rika världen. På ett övergripande plan finns det goda skäl för båda dessa slutsatser. Man kan naturligtvis ändå hitta åtskilliga exempel där ekonomisk eller annan utveckling i tredje världen inte medför ett bättre miljötillstånd. Det finns också "slöseri" i de rika länderna som inte nödvändigtvis förstör miljön.

Allt eller inget

Att sammanfatta ekologiska, ekonomiska, sociala och tekniska problem och strategier i en övergripande begreppsapparat är en både svår och kontroversiell ambition. I det avseendet skiljer sig inte uttrycket hållbar utveckling från andra övergripande begrepp och politiska ord, som t.ex. "ekonomisk utveckling", "tillväxt" eller "frihet, jämlikhet och broderskap". Brundtlandrapporten har också diskuterats och kritiserats på många olika plan. Ibland utgår kritiken från enskilda miljö- och resursproblem, men det kan även röra sig om ekonomiska eller filosofiska argument kring betydelsen av orden hållbar (sustainable) respektive utveckling (development).

SLU:s omvärldsanalys

"För närvarande får jorden 90 miljoner nya invånare varje år. Samtidigt ska jord-, skogs-, trädgårds- och vattenbruk kunna producera mer och mer energi- och industriråvaror till konkurrenskraftiga priser. Detta ställer stora krav på de markresurser som redan tagits i anspråk. I detta perspektiv är det alla länders skyldighet att bruka naturresurserna uthålligt. Även när det gäller internationellt bistånd och utvecklingsarbete gäller det att kunna förena produktionsmålen med långsiktig ekonomisk, social och ekologisk hållbarhet."

FAKTARUTA 1

Hållbar utveckling – en bättre övergång – kan snävt tolkas som att de grundläggande fysiska kraven för individens överlevnad ska kunna tillgodoses nu och i framtiden. Begreppet kan också vidgas till att alla människor ska ha tillgång till anständiga levnadsvillkor, både ekonomiskt, socialt och kulturellt. Allt efter egna intressen och prioriteringar väljer några att koncentrera sig på sociala och ekonomiska strukturer. Andra kan vilja lyfta fram bevarad genetisk och biologisk mångfald eller bibehållande av odlingsjordarnas bördighet.

Hur det är och hur det bör vara

Begreppet kan således vara ett argument såväl för som emot t.ex. förändrade odlingsmetoder i jordbruket och skötselmetoder i skogen. Allt beror på vad det är man vill bevara eller vilka problem som upplevs som störst eller mest akuta – alltså hur situationen är jämfört med hur man anser att den borde vara. Undviker man prioriteringar blir å andra sidan hållbar utveckling lätt en lista på allt mellan himmel och jord. Gränsen mellan det seriösa och det oavvändbara suddas ut.

Ekologisk hållbarhet kan ses som en delmängd av det övergripande begreppet hållbar utveckling, och är kanske det vi vanligen tänker på i första hand i samband med brukandet av naturen. Därigenom berörs SLU, liksom näringarna inom universitetets ansvarsområden, i flera olika avseenden. I några forskningsprojekt har man också arbetat med att analysera och definiera begreppet.

När man arbetar med uthållig utveckling kan man sätta människan i centrum. Man kan också välja andra utgångspunkter för sin analys och värdering, t.ex. hotade växter och djur eller hela ekosystem. Det finns alltså flera skäl till att diskussionen kring uthållig utveckling ofta är konfliktfylld. Den berör värdeladdade frågor om samhällets utveckling. Uthållig utveckling handlar om hur verkligheten bör eller borde se ut, och aktörerna i diskussionen glider därför lätt mellan sina olika roller som forskare, expert och samhällsmedborgare.

Hållbarhet i SLU:s verksamhetsidé, ...

För naturbruket och forskningen inom området spelar hållbar utveckling, särskilt i dess ekologiska dimension, en viktig roll. Detta återspeglas t.ex. i SLU:s verksamhetsidé som är;

att utveckla kunskapen om de biologiska naturresurserna och människans

AssiDomän

FAKTARUTA 2

"Vårt skogsbruk skall bedrivas på sådant sätt att skogens produktionsförmåga kan nyttjas uthålligt och den biologiska mångfalden bevaras i skogslandskapet.

Skonsamma processer

Vi skall göra våra tillverkningsprocesser och utsläpp skonsamma för miljön. Detta innebär att teknik för att öka systemslutning och förbättra reningsmetoder skall tillämpas så långt möjligt

Resurssnålhet

Vi skall hushålla med råvaror, material och energi samt minimera användningen av icke förnyelsebara material och bränslen."

hållbara nyttjande av dessa. Detta sker genom utbildning, forskning, fortlöpande miljöanalys och information.

Även på andra sätt präglar hållbar utveckling SLU:s omvärldsanalys (se faktaruta 1).

... i forskningen, ...

Går man till enskilda projekt och forskningsområden vid SLU finner man också exempel på hur uthållighetsperspektivet spelar en roll för verksamheten, nu på ett mera konkret plan. Inom forskningsområdet **Resurshushållande system i jord- och trädgårdsbruk** definierar man de önskvärda egenskaperna hos systemet: "Det skall vara produktivt och uthålligt. Det måste producera de nödvändiga produkterna i ett socialt acceptabelt system. För att åstadkomma detta behöver systemet vara miljöanpassat, resurseffektivt och socialt fungerande." Vart och ett av dessa begrepp utreds sedan närmare.

Även i andra större pågående projekt finns exempel på hur begreppet hållbar utveckling används.

I forskningsprogrammet **Hållbart skogsbruk i Södra Sverige**, skriver man följande om hållbarhet: "Skötsel och utnyttjandet av skogen måste baseras på uthållighet. Denna uthållighet gäller kommande generationer och alla skogsbrukets olika funktioner. Det gäller produktion, biodiversitet, biokemiska processer, trädens hälsa, rekreation, kulturella värden m.m."

I **Mat 21**, ett flerårigt forsknings- och utvecklingsprogram för svenskt jordbruk, anges målet vara att definiera optimala villkor och att utveckla system och teknologier för uthållig livsmedelsproduktion och livsmedel av hög kvalitet. Detta utvecklas i ett stort antal delmål, som gäller resursförbrukning (t.ex. fossil energi), miljö-kvalitet (t.ex. kväveläckage), djurens välbefinnande samt etiska aspekter.

Centrum för uthålligt lantbruk (CUL) vid SLU, arbetar med forskning, utbildning och informations-spridning. I det arbetet ingår också att analysera, konkretisera och utveckla uthållighetsbegreppet.

FAKTARUTA 4

KRAV-organisationernas definition av ekologiskt lantbruk

"... Målsättningen är att bedriva en långsiktigt hållbar, och ur konsumentens synvinkel förtroendeingivande produktion av livsmedel och andra produkter av hög kvalitet. Strävan skall vara att i alla led (produktion, förädling, distribution etc.) visa omsorg om naturliga processer och beteenden, samt utforma verksamheten så att:

- markens och det övriga lantbruksekosystemens långsiktiga produktionsförmåga bevaras och stärks
- kulturlandskapets biologiska mångfald skyddas och utvecklas
- förbrukningen av fossila bränslen och andra icke-förnyelsebara naturresurser, liksom utsläppen av föroreningar, minimeras....."

... i näringarna, ...

Inom de enskilda skogsföretagen pågår idag ett omfattande arbete med s.k. miljöcertifiering. I detta ingår krav och kriterier bl.a. utifrån ett hållbarhetsperspektiv. Också i företagens egna miljöpolicydokument återkommer ofta biologisk mångfald och uthållighet. Hur t.ex. AssiDomän beskriver sin miljöpolicy framgår i faktaruta 2.

ILRF:s "Miljöredovisning för svenskt jordbruk", används uthålligt jordbruk som övergripande mål (se faktaruta 3).

... och i ideella föreningar

Ett regelverk för certifiering av ekologisk produktion har utarbetats av kontrollorganet KRAV. Organisationerna som står bakom KRAV har en definition av ekologiskt lantbruk som innehåller uthållighetskriterier (faktaruta 4).

Att mäta uthållighet

Uthållig utveckling används i många olika sammanhang. Produktionsförmåga, biologisk mångfald och resurshushållning är ofta återkommande begrepp när man talar om uthålliga system i jord- och skogsbruk. För att bli mätbara behöver även dessa termer definieras ytterligare. Det kan t.ex. ske i form av *nyckeltal* som anger hur mycket energi som får förbrukas per kilo producerad ved eller spannmål.

Termen nyckeltal har länge använts i ekonomiska sammanhang. Nyckeltal ska ge sammanfattande information av hur läget är eller förändrats för t.ex. ett företag. Räntabilitet, likviditet och soliditet är vanliga nyckeltal i ekonomisk redovisning. På na-

tionell nivå utgör BNP per innevärdare, skattekvot och sysselsättningsgrad exempel på nyckeltal.

Under senare år har man börjat tala om "gröna" nyckeltal för att på motsvarande sätt kunna ge information om t.ex. miljö tillståndet, miljöpåverkan och resursanvändning. Utsläpp av koldioxid, energianvändning i relation till BNP och utsläpp av förorening ämnen är exempel på gröna nyckeltal som håller på att införas i regeringens redovisning av miljö tillståndet. När man sammanväger miljö kvalitet och naturresurser och översätter det till ekonomiska termer, talar man om "grön BNP".

I de tidigare nämnda forskningsprojekten finns ett antal sådana nyckeltal utarbetade. Också i t.ex. LRF:s "Miljöredovisning för svenskt jordbruk" återges nyckeltal för miljö påverkan och resursanvändning. Därigenom kan man avläsa i vilken *riktning* verksamheten rör sig med hänsyn till vissa uthållighetskriterier. Även KRAV-reglerna innehåller ett antal nyckeltal för t.ex. andel inköpt foder till gården och andel kraftfoder som får ges till idisslare.

FAKTARUTA 3

"LRF strävar efter att uppnå ett mer uthålligt jordbruk. Detta skapar förutsättningar för att upprätthålla den ekonomiska bärkraften på lång sikt. Bibehålls markens bördighet, den biologiska mångfalden i växtförädling och avel och i landskapet samt minskas förlusterna av näringsämnen och tärandet på ändliga resurser finns förutsättningar för överlevnad på lång sikt."

Politik, marknad och teknik

Innehållet i begreppet uthållig utveckling förändras med ny kunskap och ny teknik. Därför lär också meningsutbytet i ämnet fortgå. En del av debatten handlar om hur allvarliga miljö- och resursfrågorna är: Är verkligen människans utnyttjande av och påverkan på de globala ekosystemen så stor att detta i sig kräver nya attityder och avvägningar? Kräver detta i sin tur en annan fördelning mellan länder, grupper och individer?

Hur man besvarar dessa frågor avgör också i mycket hur man förhåller sig till program, förhandlingar och åtgärder kring koldioxid och växt-näringsflöden. En hållbar utveckling kan inrymma åtskilligt avförändring, men den förutsätter åtminstone att vissa grundläggande livsvillkor inte oåterkalleligt hotas.

Inget lättfångat byte

Effektivare användning av energi och andra resurser är ett steg på vägen mot uthålligare system. Om problemet är att vi använder för mycket fossila bränslen och därigenom bidrar till växthuseffekten, är en del av lösningen att få ut mer vete och fler personkilometer för varje liter olja.

Men om detta är till nytta i ett mer övergripande perspektiv beror på om man sparar den olja som blir över eller om man i stället använder den för att åka längre sträckor med bil och flyg eller för att värma än större bostadsytor. Det finns alltså goda skäl för både teknisk effektivisering och samlade samhällseliga – politiska – avväganden.

Detta exempel visar att *metoder* och *teknik* kan förbättras och bli mer uthålliga samtidigt som de ingår i ett

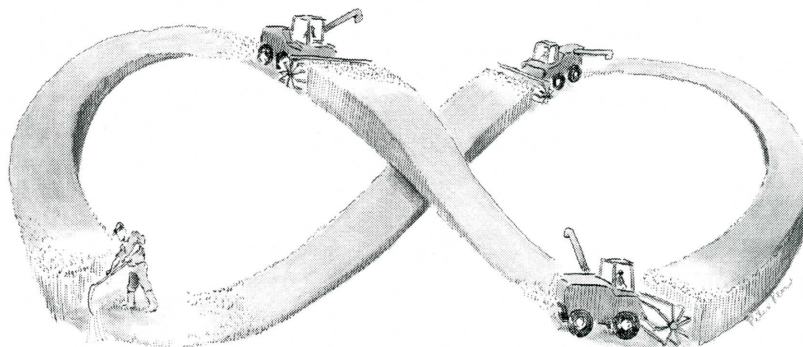

Illustration: Peter Roberntz

system som blir mindre uthålligt. Att teknikutveckling kan åtföljas av miljövinster går att avläsa även inom jordbruksområdet, t.ex. i form av effektivare traktorer och bättre gödsel- och bekämpningsmedel. Men samtidigt förändras jordbrukets struktur i riktning mot allt högre specialisering och ökad internationell handel. Det betyder bland annat att en effektiv cirkulation av växt-näring försvåras.

Det finns naturligtvis inte heller bara ett system som kan betecknas som uthålligt. Det finns t.ex. uthålliga och mindre uthålliga vägar såväl under rubriken "ekologisk" som "konventionell" när man betraktar jordbrukets odlingssystem. Vi kan ha olika uppfattning om vad som är viktigast att bevara och utveckla beroende på olika ideologiska utgångspunkter. Uthållig utveckling är inget lättfångat byte.

Ämnesord

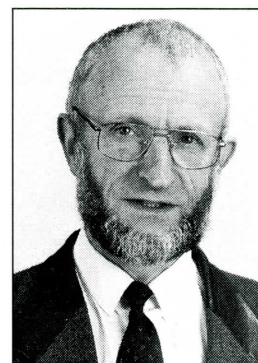
Hållbar utveckling, uthållig utveckling, naturbruk

Litteratur

Pettersson, O., Berg, P. G., Bolin, O., Emanuelsson, U., Gren, I.-M. & Kriström, B. 1999. Naturbruk och hållbar utveckling. *SLU Kontakt nr 6*.

Pettersson, O. (red.) 1999. Samtal om Naturbruk och hållbar utveckling. Rapport från ett seminarium den 1999-04-28. *Bilaga till SLU Kontakt nr 6*. Gröna nyckeltal för en ekologiskt hållbar utveckling. *Bilaga 5 till Proposition 1998/99:100*.

Statskonsulent *Olle Pettersson* arbetar vid SLU Kontakt. Adress: Box 7058, 750 07 Uppsala. Tel: 018-67 12 61. Fax: 018-67 35 25. E-post: Olle.Pettersson@kontakt.slu.se

Ansvarelig utgivare:

Redaktör:

Internet:

Prenumeration och lösnnummer:

Prenumerationspris:

Tryck:

Göran Hallaby, inst. f. skogsskötsel, 901 83 UMEÅ

David Stephansson, SLU Informationsavdelningen, Box 7077, 750 07 UPPSALA

Telefon: 018-67 14 92 • Telefax: 018-67 35 20 • E-post: David.Stephansson@info.slu.se
www.slu.se/forskning/fakta/

SLU Publikationstjänst, Box 7075, 750 07 UPPSALA

Telefon: 018-67 11 00 • Telefax: 018-67 28 54/67 30 00 • Inger.Blomstedt@service.slu.se

300 kronor + moms

SLU Reproenheten, Uppsala

ISSN 1403-1744 © SLU 1999

